

VIDHYAYANA

An International Multidisciplinary Research e-Journal

ISSN 2454-8596

www.vidhyayanaejournal.org

ભારતીય ઓટોમોબાઇલ અને ઓટોમોબાઇલ સહાયક એકમોનો એક અભ્યાસ

થાનકી પુનિતકુમાર વેણીલાલ,

સૌરાષ્ટ્ર યુનિવર્સિટી,

રાજકોટ

VIDHYAYANA

An International Multidisciplinary Research e-Journal

ISSN 2454-8596

www.vidhyayanaejournal.org

૧. પ્રસ્તાવના:

ભારતીય ઓટોમોબાઇલ એ દેશમાં સૌથી ઝડપી વિકસતો ઉદ્યોગો છે. તેમજ વિશ્વનો ચોથો સૌથી મોટો ઉદ્યોગો છે. જેમ-જેમ ભારતમાં ઓટોમોબાઇલ ઉદ્યોગનો વિકાસ થતો જાય છે. તેમની સાથે ઓટોમોબાઇલ સહાયક એકમોનો પણ ઝડપી વિકાસ થયો છે. રોજગારીની સંદર્ભમાં ઓટોસહાયક એકમો ખુબજ મહત્વનું પ્રદાન કરે છે. નિકાશની બાબતમાં પણ આ બંને ઉદ્યોગોનો મહત્વનો હિસ્સો જોવા મળે છે. તે ઉપરાંત ભારતીય ઓટોમોબાઇલ ક્ષેત્રે જોવા મળતી તકો, પડકારો તેમજ ભારતીય ઓટોમોબાઇલની નબળાઈ વિશે વિગતે દર્શવામાં આવ્યું છે.

૨. ભારતીય ઓટોમોબાઇલ ઉદ્યોગનો પરિચય:

ભારતીય ઓટોમોબાઇલ ઉદ્યોગને વિશ્વનો ચોથો સૌથી મોટો ઉદ્યોગ છે. ૨૦૧૮માં ભારત વિશ્વમાં કારના ઉત્પાદનમાં ચોથો સૌથી મોટો ઉત્પાદક અને વ્યાપારી વાહનોના ઉત્પાદનમાં સાતમો સૌથી મોટો ઉત્પાદક દેશ છે. ભારતીય ઓટોમોબાઇલ ઉદ્યોગ એ ૨૦૨૬ સુધીમાં ૧૬.૧૬ થી ૧૮.૧૮ ટ્રીલીયન સુધી પહોંચવાની ધારણા છે.

ભારતીય ઓટોમોબાઇલ એ ટુ-વ્હીલર્સ ઉદ્યોગ પર વધુ પ્રભુત્વ ધરાવે છે. નાણાકીય વર્ષ ૨૦૧૬માં સ્થાનિક કક્ષાએ ટુ-વ્હીલર્સનાં વેચાણમાં ૮% હિસ્સો જોવા મળે છે. એકંદરે જોઈએ તો નાણાકીય વર્ષ ૨૦૧૩ થી ૨૦૧૮ની વચ્ચે કુલ વેચાણમાં ૭.૦૧% સી.એ.જી.આર વધ્યું છે. નાણાકીય વર્ષ ૨૦૧૬માં કુલ ૨૬.૨૭ મિલિયન વાહનોનું વેચાણ થયું છે. એપ્રિલ ૨૦૦૦ થી માર્ચ ૨૦૧૬ સુધીમાં ભારતીય ઓટોમોબાઇલ ઉદ્યોગ ક્ષેત્રે ૨૧.૩૮ અબજ ડોલરનું પ્રત્યક્ષ વિદેશી મૂડીરોકાણ જોવા મળ્યું છે. અન્ય ઉદ્યોગો કરતાં આ પ્રમાણ વધુ જોવા મળે છે.

VIDHYAYANA

An International Multidisciplinary Research e-Journal

ISSN 2454-8596

www.vidhyayanaejournal.org

નાણાકીય વર્ષ ૨૦૧૯માં સ્થાનિક કક્ષાએ ઓટોમોબાઇલ ઉદ્યોગના ઉત્પાદનમાં ૬.૯૬%ના દરે સી.એ.જી.આર.માં વધારો થતો જોવા મળ્યો છે. અને દેશમાં ૩૦.૯૫ મિલિયન વાહનોનું ઉત્પાદન થયું છે.

ભારત સરકારનો લક્ષ્યે ઓટોમોબાઇલ ઉદ્યોગમાં ભારતને વૈશ્વિક ઉત્પાદક તેમજ સંશોધન અને વિકાસ (R&D)ના હબ તરીકે વિકસાવવાનો છે.

સરકાર તેમજ ઉદ્યોગોની સુવિધા માટે કામ કરવા “રાષ્ટ્રીય ઓટોમોટીવ પરીક્ષણ અને આર.એન્ડ ડી.ઈન્ફ્રાસ્ટ્રક્ચર પ્રોજેક્ટ”ના કેન્દ્રો તેમજ રાષ્ટ્રીય ઓટોમોટિવ બોર્ડની સ્થાપના કરી છે. આ પ્રોજેક્ટ અંતર્ગત દેશમાં ૨૦૧૫ થી ૫ પરીક્ષણ અને સંશોધન કેન્દ્ર સ્થાપવામાં આવ્યા છે. ભારત સરકાર દ્વારા દેશમાં ઇલેક્ટ્રિકલ વાહનોનું વેચાણ વધુ થવાનું મહત્વકાંક્ષી લક્ષ્યાંક પણ નક્કી કર્યું છે.

ભારત સરકારના ભારે ઉદ્યોગ મંત્રાલય દ્વારા ફેમ સ્કીમ હેઠળ દેશના ૧૧ શહેરોને શોર્ટલીસ્ટ કર્યા છે. તેમનો મુખ્ય ઉદ્દેશ્યે આ શહેરોએ તેમના જાહેર પરિવહનમાં ઇલેક્ટ્રિક વાહનો ઉપયોગ કરવાનો હતો. આ યોજનાનો પ્રથમ તબક્કો એ માર્ચ ૨૦૧૯ સુધી લંબાવવામાં આવ્યો અને ફેબ્રુઆરી ૨૦૧૯માં ભારત સરકારે નાણાકીય વર્ષ ૨૦૨૦-૨૦૨૨ માટે ૧૦૦૦૦ કરોડએ ફેમ-૨ બીજા તબક્કા માટે ફાળવવામાં આવ્યા, અને ફેમ-૨ની મંજૂરી પણ આપવામાં આવી. ફેમ-૧ અંતર્ગત વાહનોની સંખ્યા માર્ચ ૨૦૧૮માં વધીને ૧૯૨૪૫૧ એકમો થઈ. જે જૂન ૨૦૧૫માં ૫૧૯૭ એકમો હતી.

નાણાકીય વર્ષ ૨૦૧૯માં ઓટોમોબાઇલ ઉદ્યોગની નિકાસમાં ૧૪.૫૦%નો વધારો થતો જોવા મળ્યો છે. જે ૨૦૧૬ થી ૨૦૨૬ દરમિયાન ૩.૦૫%સી.એ.જી.આર પર વૃદ્ધિ થવાની સંભાવના છે. નાણાકીય વર્ષ ૨૦૧૯માં ટુ-વ્હીલર ઉદ્યોગના નિકાસમાં ૮-૧૦%ના દરે વૃદ્ધિ કરી હતી.

ઉપરાંત ભારતમાં ૨૦૨૦ સુધીમાં લક્ઝરી કારના માર્કેટમાં ૨૫% સી.એ.જી.આરની વૃદ્ધિ થવાની સંભાવના છે.

VIDHYAYANA

An International Multidisciplinary Research e-Journal

ISSN 2454-8596

www.vidhyayanaejournal.org

ભારત સરકાર એવી અપેક્ષા રાખે છે કે ૨૦૨૩ સુધીમાં ઓટોમોબાઇલ ઉદ્યોગ ૮-૧૦ અબજ યુ.એસ ડોલરનું સ્થાનિક અને વિદેશી મૂડીરોકાણને આકર્ષિત કરશે.

૩.ભારતીય ઓટોમોબાઇલ સહાયક ઉદ્યોગોનો પરિચય:

ભારતીય ઓટોમોબાઇલ સહાયક ઉદ્યોગોમાં છેલ્લા કેટલાક વર્ષમાં તંદુરસ્ત વિકાસ થયો છે. ભારતીય ઓટોમોબાઇલ સહાયક એકમોમાં નાણાકીય વર્ષ ૨૦૧૯માં ૧૦.૦૬%નો.સી.એ.જી.આર.માં વધારો થયો છે અને તેમનું બજારકદ ૫૬.૫૨ અબજ યુ.એસ.ડોલરની સપાટીએ પહોંચ્યો છે.

ભારતીય ઓટોમોબાઇલ સહાયક ઉદ્યોગોએ ભારતીય GDP માં ૨૩% હિસ્સો ધરાવે છે, તે પ્રત્યક્ષ અને પરોક્ષ રીતે ૧ મિલિયન લોકોને રોજગારી આપે છે.

ભારતમાં સ્થિર સરકારી માળખું, વધતી ખરીદશક્તિ, મોટા સ્થાનિક બજાર અને માળખાગત સુવિધાઓમાં થતો સતત વધતા વિકાસથી ભારત એ વિશ્વમાં ઓટોમોબાઇલ સહાય ક્ષેત્રમાં રોકાણ માટે સનુકૂળ સ્થળ તરીકે ઉભરી આવ્યું છે.

બજારનું કદ:

ભારતીય ઓટોમોબાઇલ સહાયક ઉદ્યોગોને વ્યાપક પણે સંગઠિત અને અસંગઠિત એમ બંને ક્ષેત્રોમાં વર્ગીકૃત કરી શકાય છે. સંગઠિત ક્ષેત્ર એ મૂળ ઉપકરણ ઉત્પાદકો(ઓ.ઈ.એમ.)ને પૂરા પાડે છે અને તેમાં ઉચ્ચમૂલ્યની ચોકસાઈવાળા ઉપકરણોનો સમાવેશ થાય છે. જ્યારે અસંગઠિત ક્ષેત્રમાં નીચા મૂલ્યવાળા ઉત્પાદકો સામેલ થાય છે.

VIDHYAYANA

An International Multidisciplinary Research e-Journal

ISSN 2454-8596

www.vidhyayanaejournal.org

નાણાકીય વર્ષ ૨૦૧૪ થી ૨૦૧૯ સુધી ઓટોમોબાઇલ સહાયક એકમોની નિકાસમાં ૮.૩૪%નો સી.એ.જી.આર.માં વધારો થયો હતો અને તેમનું નિકાસી મૂલ્યએ ૨૦૧૪ થી ૨૦૧૯ સુધીમાં ૧૦.૧૬ અબજ યુ.એસ.ડોલર થયું હતું. વૈશ્વિક સ્તરે સુધારાને કારણે ઓટોમોબાઇલ સહાયક એકમોની નિકાસમાં નાણાકીય વર્ષ ૨૦૧૯માં ૮-૧૦%નો વૃદ્ધિદર થવાની ધારણા હતી.

ઓટોમોટિવ કમ્પોનન્ટ મેન્યુફેક્ચર એસોસિએશન(એ.સી.એમ.એ)ના જણાવ્યા પ્રમાણે ભારતીય ઓટોમોબાઇલ સહાયક ઉદ્યોગએ ૨૦૨૦ સુધીમાં તેમનું વાર્ષિક ટર્નઓવર ૧૦૦ બિલિયન યુ.એસ. ડોલર જોવા મળશે તેમજ તેમની નિકાસ એ ૨૦૨૬ સુધીમાં ૮૦-૧૦૦ બિલિયન યુ.એસ. ડોલર થશે તેવી ધારણા કરવામાં આવી છે.

ભારતીય ઓટોમોબાઇલ સહાયક ઉદ્યોગોનું લક્ષ્યએ ૨૦૨૬ સુધીમાં ૨૦૦ અબજ યુ.એસ. ડોલરની આવક પ્રાપ્ત કરવાનું છે.

VIDHYAYANA

રોકાણો:

ઉદ્યોગ અને આંતરિક વેપાર પ્રોત્સાહન(DPIIT)ના જણાવ્યા પ્રમાણે ભારતમાં ઓટોમોબાઇલ સહાયક ઉદ્યોગોમાં નાણાકીય વર્ષ ૨૦૦૦ થી ૨૦૧૯ સુધીમાં ૨૨.૩૫ બિલિયન યુ.એસ. ડોલરનું પ્રત્યક્ષ વિદેશી મૂડીરોકાણ થયેલું જોવા મળે છે.

ભારતીય ઓટોમોબાઇલ સહાય ક્ષેત્રમાં તાજેતરમાં કરવામાં આવેલા કેટલાક રોકાણો નીચે મુજબ છે.

- ઓગસ્ટ ૨૦૧૯માં ઈટો નામની કંપનીએ પૂણેની મુખ્ય ટેકનોલોજી કંપનીએ કે.પી.આઈ.ટી સાથે

VIDHYAYANA

An International Multidisciplinary Research e-Journal

ISSN 2454-8596

www.vidhyayanaejournal.org

ભાગીદારી કરી છે.

- એપ્રિલ ૨૦૧૯માં ડૂર નામની એક જર્મન ઓટોમોબાઇલ પેઇન્ટિંગ અને સીલીંગ કંપનીએ ભારતીય બજાર માટે ટુ-વ્હીલર્સ અથવા થ્રી-વ્હીલર્સ અને કૃષિ મશીનરી માટે સ્વયંસંચાલિત પેઇન્ટિંગ સોલ્યુશન્સ પ્રદાન કરવા માટે પટવીન કંપની સાથે ભાગીદારી કરવામાં આવી છે.
- જાન્યુઆરી ૨૦૧૯ સુધીમાં હિન્દુસ્તાન મેન્શિયમ પ્રોડક્ટ્સ પ્રાઇવેટ લિમિટેડના ભાગ એવા લાઈટ ઓટો કમ્પોનેન્ટ્સ પ્રા.લિ.નું આંધ્રપ્રદેશમાં મેન્શિયમ આધારિત ઉત્પાદન પ્લાન્ટ સ્થાપવા માટે ૫૦ કરોડનું રોકાણ કરવાની યોજના છે.
- જર્મનીની રોફલર નામની કંપનીએ ભારતમાં નાણાકીય વર્ષ ૨૦૧૮-૧૯માં વાર્ષિક ૩૦૦ કરોડનું રોકાણ કરવાની યોજના બનાવી હતી.
- ડિસેમ્બર ૨૦૧૮ સુધીમાં જર્મન ઓટોમોટિવ મેજર કોટિનેટલે નામની કંપનીએ પુણેમાં પ્રીમિયમ સપાટીની સામગ્રી સુવિધા સ્થાપિત કરવા માટે ૧૮૦ કરોડના રોકાણની યોજના બનાવી છે. તેમની સુવિધાની પ્રારંભિક ક્ષમતા ૫ મિલિયન ચોરસ મીટર હશે અને ૨૦૨૦માં તેનું ઉત્પાદન શરૂ થવાની અપેક્ષા છે.
- સપ્ટેમ્બર ૨૦૧૮ સુધીમાં એર-કોમ્યુસર એલ્ગી ઈક્વિપમેન્ટ્સ નામની કંપનીએ ભારતમાં મોટર પ્રોડક્શન સુવિધા સ્થાપવા માટે રૂ.૧૮ કરોડનું રોકાણ કર્યું છે. આ સુવિધાએ ૨૦૨૦ સુધીમાં ચાલુ થવાની સંભાવના છે.

VIDHYAYANA

૪.ભારતીય ઓટોમોબાઇલ ઉદ્યોગનું SWOT વિશ્લેષણ:

• તાકાત (Strengths):

ભારતમાં વધતી જતી આવકના કારણે ભારતીય મધ્યમ વર્ગની ખરીદશક્તિમાં વધારો થયો છે. આનાથી ભવિષ્યમાં ખાસ કરીને પેસેન્જર વાહનોની વપરાશ વધવાની સંભાવના છે. સસ્તી મજૂરી અને ઇજનેરીની વિપુલતાને કારણે ભારતએ વિદેશી કંપનીઓ માટે મેન્યુફેક્ચરિંગ બેઝ સ્થાપવા માટે યોગ્ય સ્થળ બનવે છે. ભારતમાં યુવાન વસ્તીનું પ્રમાણ વધુ હોવાથી ઓટોમોબાઇલની માંગને વધુ વેગ આપે છે. અન્ય તાકાતમાં આર.એન્ડ ડી.નો વિકાસ, આંતરમાળખાનો વિકાસ, સરકાર દ્વારા કરવામાં આવતો ખર્ચ તેમજ વધતી જતી ઓટોમોબાઇલ સહાયક ઉદ્યોગ બેઝનો પણ સમાવેશ થાય છે.

• નબળાઈઓ (Weaknesses):

ભારતીય ઓટોમોબાઇલ ઉદ્યોગએ હાલમાં કુરાળ માનવશક્તિની ઉપલબ્ધિ સાથે એક પડકારનો સામનો કરે છે. મજૂરીની ઉત્પાદકતાનાં સંદર્ભમાં ભારતે એ વૈશ્વિક સ્તરે સૌથી ગરીબ પ્રદર્શન કરનાર ઓટોઉદ્યોગમાંનો એક છે. વધુમાં વ્યાજનો દર પણ ઊંચો રહેવાની ધારણા છે. જે ઉદ્યોગ માટે સારી રીતે વૃદ્ધિ કરશે નહીં. કારણકે મોટાભાગની ખરીદીએ ક્રેડિટ પર કરવામાં આવે છે. જમીન સંપાદનની સમસ્યાઓ અને વારંવાર મજૂરીના તકરારને કારણે તેમ જ માળખાગત વિકાસમાં વિલંબને કારણે ઓટોમોબાઇલ ઉદ્યોગમાં અવરોધ જોવા મળે છે.

• તકો (Opportunities):

વિશ્વમાં ભારતમાં સૌથી ઓછા વાહનોની આયાત થાય છે. જે આગામી સમયમાં વધવાની ધારણા છે. વાહનોમાં ઝડપી બદલાવને કારણે વાહનોની માંગને વધારવામાં મદદરૂપ બનશે. જોકે હજી પ્રારંભિક તબક્કે છે. ત્યારે

VIDHYAYANA

An International Multidisciplinary Research e-Journal

ISSN 2454-8596

www.vidhyayanaejournal.org

હજુ પણ ઘણી કારને ઉચ્ચ વર્ગ અને ઉચ્ચ મધ્યમ વર્ગમાં રાખવાનો ટ્રેન્ડ છે. ઉત્પાદકતામાં વધારોએ કંપનીઓને તેમની નફાકારક બનાવવામાં મદદ કરી રહ્યો છે.ઓ.ઈ.એમ.માં ઔદ્યોગિક ઓટોમેશનનો ઉપયોગ વધવા જઈ રહ્યો છે. ત્યારે ઓ.ઈ.એમ.સ્તર પર વધુ માર્જીન અને વધુ નફો વધવાની અપેક્ષા છે. સરકાર દ્વારા આ ક્ષેત્રમાં ૧૦૦% પ્રત્યક્ષ વિદેશી મૂડીરોકાણને મંજૂરી આપવામાં આવી છે. તેથી છેલ્લા દર વર્ષમાં ૪૪૮૮૦ કરોડનું પ્રત્યક્ષ વિદેશી મૂડીરોકાણ થયેલું જોવા મળ્યું છે. એક્સાઈઝ ડ્યૂટીમાં ઘટાડો તેમજ દિન-પ્રતિદિન સરકારની નીતિઓમાં થતા સુધારાઓએ ઓટોમોબાઇલ ઉદ્યોગને પ્રોત્સાહન આપે છે, અને ભવિષ્યમાં ઓટોમોબાઇલ, ઓટોમોબાઇલ સહાયક અને એન્જિનિયરિંગ એકમોની સંખ્યા વધવાની અપેક્ષા છે.

• પડકારો (Threats):

ભારતીય ઓટોમોબાઇલ ઉદ્યોગને ચાઇના, થાઈલેન્ડ અને ઇન્ડોનેશિયા જેવા વિકસિત દેશો સામે તીવ્ર સ્પર્ધાનો સામનો કરવો પડે તેવી અપેક્ષા છે. તેમજ ભવિષ્યમાં રસ્તાઓમાં વાહનોની સંખ્યામાં વધારો થવાથી ટ્રાફિકની સમસ્યાનું સર્જન થશે. તેથી જાહેર પરિવહનનો ઉપયોગ વધશે. વ્યાજ વધતા અને અસ્થિર દરને કારણે ખરીદીના નિર્ણય પર પણ અસર કરે છે. તદુપરાંત ઘણા ઉત્પાદકોએ કામચલાઉ માનવશક્તિ પર આધારિત છે, જે કાયમી કાર્યબળ દ્વારા પૂરી પાડવામાં આવેલ સમાન ગુણવત્તા અને ઉત્પાદકતા પ્રદાન કરવામાં અસમર્થ જોવા મળે છે.

પ.તારણો:

-ભારતીય ઓટોમોબાઇલ ઉદ્યોગોએ ૨૦૨૬ સુધીમાં ૧૬.૧૬ થી ૧૮.૧૮ ટ્રિલિયન સુધી પહોંચવાની સંભાવના છે. જે એક સારી બાબત છે.

-એપ્રિલ ૨૦૦૦ થી ૨૦૧૯ સુધીમાં ભારતીય ઓટોમોબાઇલ ઉદ્યોગો ક્ષેત્રે ૨૧.૩૮ અબજ ડોલરનું પ્રત્યક્ષ

VIDHYAYANA

An International Multidisciplinary Research e-Journal

ISSN 2454-8596

www.vidhyayanaejournal.org

વિદેશી મૂડીરોકાણ જોવા મળ્યું છે જે અન્ય ઉદ્યોગો કરતાં વધુ પ્રમાણ છે.

-નાણાકીય વર્ષ ૨૦૧૯ માં ટૂ-વ્હીલર ઉદ્યોગના નિકાસમાં ૮-૧૦% ના દરે વૃદ્ધિ થઈ હતી.

-ભારતીય ઓટોમોબાઇલ સહાયક ઉદ્યોગો એ ભારતીય જીડીપીમાં ૨૩% હિસ્સો

ધરાવે છે. તેમજ તે પ્રત્યક્ષ અને પરોક્ષ રીતે ૧ મિલિયન લોકોને રોજગારી આપે છે.

-તેમજ ઓટોમોબાઇલ સહાયક ક્ષેત્રે ૨૨.૩૫ મિલિયન યૂ.એસ. ડોલરનું પ્રત્યક્ષ વિદેશી મૂડીરોકાણ જોવા મળે છે.

-ભારતીય ઓટોમોબાઇલ સહાયક ઉદ્યોગોનું લક્ષ્યએ ૨૦૨૬ સુધીમાં ૨૦૦ અબજ

યૂ.એસ. ડોલરની આવક પ્રાપ્ત કરવાનું છે.

-ભારતમાં આર્થિક અસ્થિરતાને કરણે આ ઉદ્યોગોને ઘણા પડકારોનો સામનો કરે છે.

૬.ઉપસંહાર:-

VIDHYAYANA

ભારતીય ઓટોમોબાઇલ અને ઓટોમોબાઇલ સહાયક અકમોએ ભારતીય જીડીપીમાં મહત્વનો ભાગ ભજવે છે. તેમજ રોજગારીની ક્ષેત્ર પણ વધુ હિસ્સો ધરાવે છે. આમ, આ બંને ઉદ્યોગો વિશે વિગતે ઉપર મુજબ માહિતી અપાવામાં આવી છે. આ ઉદ્યોગો સામે ઘણા પડકારો હોવા છતાં તે સતત ગતિશીલ જોવા મળે છે.

VIDHYAYANA

An International Multidisciplinary Research e-Journal

ISSN 2454-8596

www.vidhyayanaejournal.org

संदर्भसूचि

Auto and auto components sector profile, government of Gujarat

Auto components reports, government of Gujarat, July 2019

[http://www.ibef.org/industry/auto components-india.aspx](http://www.ibef.org/industry/auto%20components-india.aspx)

<http://www.ibef.org/industry/india.automobiles.aspx>

Human Resource and Skill Requirements in the Auto and Auto Components Sector (2017-22), Ministry of Skill Development & Entrepreneurship, Government of India.

VIDHYAYANA